

Sloten en bermen; nieuwe natuurgebieden?

Met grote regelmaat komen we in kranten en op TV informatie tegen over planten en dieren die met uitsterven worden bedreigd. Veel soorten komen op de rode lijst en krijgen van de overheid extra bescherming in een poging dit proces te keren. De oorzaak wordt voor een deel gezocht in de versnippering van natuurgebieden. Om dit tegen te gaan wordt er gewerkt aan de ecologische hoofdstructuur, waarbij waardevolle gebieden voor de natuur met elkaar in verbinding worden gehouden zodat planten en dieren kunnen migreren en zich daardoor beter handhaven. Ondanks dit soort maatregelen lijkt het wel of het proces van verarming en ver-smalling van de diversiteit in onze natuur maar niet te keren valt. Het IUCN noemt in haar persbericht van 3 november 2009 dramatische getallen. 30% van alle amfibieën staat op uitsterven en 12% van de ons bekende vogels, 28% van de reptielen, 37% van de zoetwatervis-sen, 70% van de planten en 35% van de gewervelde dieren zijn op dit moment ernstig bedreigd.

Eenzijdig productiegroen bestemd voor kuilvoer

Onder de vele oorzaken die genoemd worden is bij ons de verandering in landbouw en veeteelt methoden een veel genoemde. Onkruidbestrijding zorgt er voor dat bijvoorbeeld voor de kwartel onvoldoende voedsel is, deze moet het namelijk hebben van onkruidzaden. Ook veel weidevogels gaan in aantallen achteruit. Het steeds vroeger maaien van weilanden en het steeds vaker oogsten van kuilgras zou hier de oorzaak van zijn. De vogels hebben niet meer de gelegenheid hun broedsels ongestoord tot een goed einde te brengen. Al heel lang wordt gesignaleerd dat de vlinderstand dramatisch afneemt en nu wordt voor de honingbij ook al de noodklok geluid. Ook voor deze dieren treden er kennelijk problemen op in hun voortplantingscyclus. Of onvoldoende voedsel, of onvoldoende veiligheid om te overwinteren.

Sommige dieren hebben een wel heel subtiel patroon van voortplanting, waarbij lichte verstoringen hun voortbestaan al bedreigen. Zo is er een klein vlindertje, het Gentiaanblauwtje, dat zijn eieren op het blad van een gentiaanplant legt. De jonge rupsjes worden door een mierensoort verzameld en in hun nest van voedsel voorzien, waarvoor de mieren een zoetig uitscheidingsproduct van de rupsen terugkrijgen. Als de rups verpopt is en later uitkomt moet de jonge vlinder zich snel uit de voeten maken om niet door de mieren opgegeten te worden. En eenmaal buiten moet de vlinder een soortgenoot van het andere geslacht vinden om weer vruchtbare eieren te kunnen leggen op dat speciale gentiaan plantje. En er moeten ook weer die speciale mieren in de buurt zijn. Er is niet veel voor nodig om dit soort subtiele evenwichten te verstoren. (Zie: http://www.inbo.be/content/page.asp?pid=FAU_INS_VL_macualco)

Gentiaanblauwtje

Myrmica ruginodis

En dan is er natuurlijk de verstoring door het toerisme, sinds kort beleidsmatig verankerd door LNV. De mooiste gebieden van Nederland zijn tot *Nationaal Park* verklaard en krijgen een vracht geld mee om die gebieden voor het toerisme toegankelijker te maken, onder het verhullende etiket “versterken van de natuur”. Dat heeft natuurlijk gevolgen. In de opengestelde gebieden op de veluwe bijvoorbeeld, zijn bepaalde zeldzame grondbroeders, zoals de nachtzwaluw, totaal verdwenen.

Wie door het mooie Drentse landschap rijdt wordt getroffen door de schoonheid ervan. Veelkleurige akkers met diverse gewassen, weilanden omsloten door houtwallen en vaak onderbroken door bos en natuurgebieden. Ook na de ruilverkavelingen ziet het grootschaliger landschap er nog mooi uit vanaf de weg.

Wie echter met de ogen van een gentiaanblauwtje, een honingbij, een kwartel of een kievit zou kunnen kijken, ziet een totaal onvruchtbaar en onherbergzaam landschap. Een maïsakker of een stuk hooiland verschilt tegenwoordig niet veel van een stuk woestijn in Afrika. In beide gevallen biedt de grond geen gelegenheid voor deze dieren om te overleven. Het land wordt intensief bewerkt tot de laatste vierkante centimeter en vrij gehouden van lastige onkruiden en insecten. Genetische manipulatie is het laatste hoofdstuk dat aan de vele bedreigingen wordt toegevoegd. Stuifmeel van gen-maïs is bijvoorbeeld giftig voor insecten, niet alleen voor het schadelijke maïskevertje. In Brazilië heeft dat al geleid tot het grootschalig uitroeien in bepaalde streken van vrijwel alle insecten die stuifmeel nodig hebben voor hun voortplanting.

weiland doodgespoten voor het inzaaien van een nieuw grasmengsel

droge zanderige sloot met veelzijdige begroëing

Zijn er behalve de natuurterreinen nog andere wijkplaatsen voor plant en dier?

Slootkanten en wegbermen, watergangen en parkjes, waar het economisch belang niet zo groot is en er nog geen monocultuur is geïntroduceerd vormen nog zulke wijkplaatsen. Daar dreigt echter wel een ander gevaar en dat is de onderhoudswoede van onze waterschappen, gemeentes en andere overheden. De technologische ontwikkelingen hebben het mogelijk gemaakt slootkanten en wegbermen op snelle en efficiënte wijze te ontdoen van ongeveer alles wat daar aan planten en dierenleven te vinden is. Je hoeft weinig fantasie te hebben om je voor te stellen wat er overblijft van insecten en amfibieën na de passage van een klepelmachine met een puissante zuigkop die het verpulverde gras met alles wat daar in leefde opzuigt en afvoert in een wagen. Nette wegbermen en opgeruimde slootkanten zijn voor veel van ons een plezier om naar te kijken. Schoon en strak. Uitgebloeid gras, platgewaaid riet, verregende plantengroei in de herfst, bijeengewaaide blad, we vinden het vaak maar een rommeltje. Dat zich in die rommel het nieuwe leven voor een volgend voorjaar schuil houdt, daar staat niemand bij stil.

Toch is het inzicht dat slootkanten en bermen een bijzondere betekenis hebben voor de soortenrijkdom in onze natuur en een belangrijke rol kunnen spelen in het afremmen van de verarming in die natuur, ook bij de overheden langzaam doorgedrongen. Er is nieuwe regelgeving vanuit LNV, die gemeentes en waterschappen dwingt om anders om te gaan met het aan hen toevertrouwde water en groen in sloten en bermen. (Kaderrichtlijn water KRW)

Zo is het waterschap Noorderzijlvest overgegaan tot een ander maaibeleid langs hun sloten en kanalen. Men liet per maaibeurt één talud en oever ongemaaid. Resultaat was, 17 paar broedvogels per kilometer extra op een totaal van 25 broedparen per kilometer. Dus van 8 naar 25! Waaronder karekieten, blauwborsten, bosrietzangers en ijsvogels.

Tot nu toe is bij het bermenonderhoud eigenlijk steeds de vraag gesteld:

- *Hoe kun je met een minimum aan kosten het gras onder de knie houden, verruiging van bermen voorkomen en het water ongehinderd afvoeren.*

Als we bermen echter gaan zien als de laatste wijkplaatsen voor veel bedreigde planten en diersoorten moet de vraag naar de beste wijze van onderhoud echter anders geformuleerd worden:

- *Hoe moeten de bermen onderhouden worden om de beste overlevingskansen te bieden voor de planten en de dieren die in die bermen leven, zodat ze zich er kunnen handhaven zonder dat dit leidt tot wateroverlast of verkeersonveiligheid.*

smalle berm met blauwe grasklokjes

veelzijdige bermbegroeiing

rijk bloeiend weiland

Om die vraag goed te kunnen beantwoorden is het nodig meer te weten van grondsoort, aanwezige waardevolle plantengroei, ligging van het terrein, aanwezigheid van water, mate van verstoring door verkeer of andere activiteit. Op basis van deze gegevens kan dan een onderhouds- en maaibeleid worden opgesteld.

Behalve deze puur technische kant van de zaak is er ook nog een andere, meer psychologische kant. Nu wordt een verruigde wegkant vaak gezien als rommelig. Dat beeld moet veranderen en mensen moeten tot het inzicht komen dat die rommel juist veel waardevol leven bevat. Ooit heb ik eens een tractorbestuurder bewogen de maaibalk omhoog te halen om zo

twintig meter wilde planten en bloemen te sparen in de berm bij ons huis. Hij was niet onwillig; het maakte hem verder weinig uit, als hij maar geen klachten kreeg van zijn baas. Maar in zijn ogen was het allemaal rommel.

Zowel bij de uitvoerders als bij de burgers moet er een andere waardering komen voor een ongemaaid berm. Men moet tot het inzicht komen dat die juist een schat aan leven herbergt. De staat van onderhoud van sloten en bermen moet niet langer gedefinieerd worden in termen van “netjes of rommelig” maar in termen van “dood of levend”.

Wie op internet het woord “maaibeleid” intoetst, krijgt een interessante verzameling informatie te zien. Een deel daarvan komt van boze burgers die een berm met orchideeën vernield zien door een klepelmaaier of een prachtige bloemenweide, rücksichtlos gemaaid.

'Stukjes stadsnatuur kapotgeklepeld'

ZUTPHEN - Rigoureuze maaierwerkzaamheden op tientallen plekken in Zutphen hebben bij natuurliefhebbers grote woede opgewekt.

Orchideeën de dupe van maaibeleid

De Nieuwsbode Zeist

Of het zijn boeren die de krant halen met een klacht over wateroverlast door een slecht schoongemaakte sloot. Dit zijn botsingen die voortkomen uit een verschil in waardering tussen burgers en de overheden aan wie het onderhoud is toevertrouwd. Om dit op te lossen zal zowel intern bij de onderhoudsdiensten als extern bij boeren en burgers iets moeten veranderen. Het gaat om het nieuwe inzicht dat een andere wijze van onderhoud van sloten en bermen essentieel is voor de veelzijdigheid van onze natuur en dat die bermen en sloten er anders zullen gaan uitzien.

En dan is er nog de techniek. Machinebouwers spelen in op het probleem van veel gemeentes om met steeds minder geld, parken, bermen en sloten te onderhouden. Kilometers rietkragen worden in één bewerking gemaaid, verpulverd opgezogen en afgevoerd. Eén man doet de klus. Dat scheelt veel. En kleine sloten worden in één bewerking uitgebaggerd en gemaaid. Blubber en bembegroeiing worden omhooggehaald, verpulverd en over het land gespoten. Een efficiëntere methode om alles wat in die slootjes leeft te vernietigen valt nauwelijks te bedenken.

Als een ander maaibeleid wordt ingevoerd wordt veel van dat vernuftige materiaal onbruikbaar of zal lange tijd ongebruikt in de loodsen moeten wachten. "Jammer van die mooie spullen", zeggen de mannen die er mee moeten werken. Ook daar liggen weerstanden in een overgangperiode.

volautomatische maai-zuigcombinatie, dat maaisel ook verpulverd

waterplanten worden mechanisch verwijderd uit de sloot

Maar een nieuwe kijk op de waarde van bermen, oevers en sloten voor de natuur, herbergt zoveel positieve verwachtingen voor natuurherstel, dat al deze genoemde weerstanden zeker overwonnen kunnen worden.

Hier en daar zijn er kennelijk experimenten of is er een hobbyist bij de plantsoendienst. De bermen rond de Hortus in Haren worden tegenwoordig al jaren met rust gelaten en zien er prachtig uit. De wegkanten worden tot aan het asfalt ongemoeid gelaten en dat stoort op geen enkele manier. De weg Waterhuizen - Groningen is na de reconstructie een aantal jaren geleden met een speciaal wilde plantenmengsel ingezaaid. Dat handhaaft zich aardig, behalve op de plaatsen waar de bewoners van de boerderijen de berm hebben onderhouden met hun zitmaaiers. Daar is het weer een eenvormig grasbermpje geworden. En dat gaat heel snel.